

48
πρώτο θέμα
16.11.14

Η ΑΛΗΘΕΙΑ
ΓΙΑ ΤΟΝ
ΔΙΩΓΜΟ ΣΤΗ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Με την κορυφή του κεφαλιού του καλυμμένη από το εβραϊκό κιά, παραβλέποντας επιδεικτικά να προφυλάξει τον εαυτό του και τον δήμο που εκπροσωπεί από τις ενδεδειγμένες εκρήξεις αντισημιτικής προκατάληψης, ο Γιάννης Μπουτάρης Έβραϊσε ένα παλιό σγκάθι της Θεσσαλονίκης. Και ταυτόχρονα το έβραϊσε με την πρέπουσα τιμή, αποκαλύπτοντας ένα μνημείο στη θέση όπου θα έπρεπε να βρίσκεται το παλιό εβραϊκό νεκροταφείο, το οποίο βεβηλώθηκε με μίανος και καταστράφηκε ολοσχερώς το 1942.

του Βασίλη Τσακίρογλου
tsak@prothema.net

Ο δήμαρχος μίλησε για την ντροπή και τον πόνο, το άγος και το άγος για την πόλη του και συμβολικά αυτομαστιγόθηκε δημοσίως εν ονόματι των δημοτών του. Μιλώντας για «ένοχη σιωπή», «δωσίλογους», «κατακραστούς», αλλά και για τους περίπου 50.000 Θεσσαλονικείς Εβραίους που εξονώθηκαν στα ναζιστικά κρεματόρια, ο Μπουτάρης ζήτησε εμμέσως συγγνώμη για μια ιστορική επανόρθωση που ήρθε με καθυστέρηση 72 ετών. «Σήμερα βρισκόμαστε στο πρώην νεκροταφείο των αδικακαμένων Θεσσαλονικέων Εβραίων συμπολιτών, που με περσιού οπισθοδρομική Επαύριον οι Αρχές της τότε εποχής. Σήμερα, επίσης, εγκαινιάζουμε αυτό το μνημείο που ήταν από καιρό σφειλόμενο. Η πόλη της Θεσσαλονίκης άργησε αδικαιολόγητα πολύ να σπάσει τη σιωπή της και να αρχίσει να μνημονεύει την πιο ζοφερή στιγμή της ιστορίας της. Σήμερα, όμως, μπορεί να λέει ότι ντρέπεται γι' αυτή την άδεια και ένοχη σιωπή», δήλωσε στην αρχή της ομιλίας του ο Γιάννης Μπουτάρης την προηγούμενη Κυριακή, κατά την τελετή αποκάλυψής του μνημείου. Και σκοπεύοντας να συνδέσει δύο επώδυνες μνήμες, δηλαδή το Ολοκαύτωμα των Εβραίων με τη βάρβαρη ισοπέδωση του εβραϊκού νεκροταφείου της Θεσσαλονίκης, ο δήμαρχος μίλησε ωμά και χωρίς περιστροφές για ένα πολλαπλό όνειδος: «Η πόλη ντρέπεται για όσους δωσίλογους Θεσσαλονικείς ανενεργόστηκαν με τους κατακτητές, για όσους γείτονες κατακράστηκαν περιουσίες, για όσους πρόδωκαν εκείνους που προστάθηκαν να διαφύγουν».

Ο Γ. Μπουτάρης μάλιστα δεν αρκέστηκε σε γενικόλογες αναφορές, αλλά προχώρησε καταδίδοντας -ή έστω παραδίδοντας στη συλλογική κατακραυγή- συγκεκριμένα πρόσωπα. «Τον δήμαρχο και τον γενικό δικαστή που συμφώνησαν αδιαμαρτίτητα να καταστρέψουν οι εργάτες του δήμου εν μια νυκτί 500 χρόνια μνήμης και να μετατρέψουν το μεγαλύτερο εβραϊκό νεκροταφείο της Ευρώπης σε κρανίου τόπο. Τον έφορο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας Θεσσαλονίκης ο οποίος το 1946 "εξετάλη" όταν η εβραϊκή κοινότητα διαμαρτυρήθηκε για τη χρήση των επιτύμβιων πλάκων από το νεκροταφείο ως υλικό για την ανοικοδόμηση του ναού του Αγίου Δημητρίου. Όπως και τους περιγινείς του τοπικού πανεπιστημίου, οι οποίοι μετά το τέλος του πολέμου αποφάσισαν να κτίσουν την Πανεπιστημιούπολη της Θεσσαλονίκης δίπλα και πάνω στα καταστραμμένα μνημεία χωρίς να στήσουν μια αναθηματική πλάκα».

Ξερίζωμα 350.000 τάφων

Μιλώντας η γενεαλογία των Εβραίων της Θεσσαλονίκης και η καταστροφή του νεκροταφείου της κοινότητάς τους είναι δύο διαφορετικά γεγονότα συνδέονται άμεσα, συνθέτοντας κατ' ουσίαν τις δύο όψεις του ίδιου ρατσιστικού εγκλήματος. Σε ό,τι αφορά το νεκροταφείο, όπως έγραφε στα απομνημονεύματά του αυτάπητος μάρτυρας του ανελέπτου βανδαλισμού, «η τεραστία νεκροπόλις εμφανίζει το θέαμα μιας πόλεως που βομβαρδίσθηκε σφοδρά ή που καταστράφηκε από έκρηξη ηφαιστείου». Και ο ιστορικός Μάρκ Μαζάουερ, στο βιβλίο του «Θεσσαλονίκη, Πόλη των Φαντασμάτων» (εκδόσεις Αλεξάνδρεια), συμπληρώνει ότι μπορεί να ήταν μεν οι Γερμανοί κατακτητές αυτοί που έδωσαν το πρόσφορο για το Ξερίζωμα του νεκροταφείου, η πρωτοβουλία όμως δεν ήταν δική τους. Ο ίδιος εθγεί πως «μετά τον πόλεμο οι ελληνικές αρχές υποστήριξαν ότι η γη είχε οριστικά απαλλοτριωθεί, και σήμερα στο ίδιο μέρος βρίσκεται η πανεπιστημιούπολη».

Σύμφωνα με μαρτυρίες της εποχής, το νεκροταφείο κάλυπτε μια τεράστια έκταση, σχεδόν 350 στρεμμάτων, και φιλοενοόσε εκατοντάδες χιλιάδες τάφους. Εκάζεταν ότι καθώς η περιοχή ήταν διακρι-

Η συγγνώμη στους Εβραίους άργησε 72 χρόνια

Με τα αποκαλυπτήρια του μνημείου για το εβραϊκό νεκροταφείο, το οποίο κατέστρεψαν οι ναζί και οι δωσίλογοι, ο Γιάννης Μπουτάρης προσπάθησε να αφαιρέσει μια μαύρη σελίδα από την Ιστορία της Θεσσαλονίκης. Οι μνήμες, όμως, τόσο της βεβήλωσης του νεκροταφείου όσο και του Ολοκαυτώματος, Ξύπνησαν Ξανά

«Το 96% του εβραϊκού πληθυσμού της Θεσσαλονίκης εξολοθρεύτηκε και 350.000 τάφοι καταστράφηκαν. Δυστυχώς, σε αμφότερες αυτές τις πράξεις οι ναζί είχαν συνεργούς πολίτες της Θεσσαλονίκης»

Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΟΥΤΑΡΗΣ ΕΔΩΣΕ ΟΝΟΜΑΤΑ: «Τον δήμαρχο και τον γενικό διοικητή, τον έφορο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, τους πρυτάνεις των πανεπιστημίων»

οβητομένη επί πολλά χρόνια, η γερμανική κατοχή χρησιμοποιήθηκε ως πρόφαση από τις εδωνημένες δημοτικές αρχές της εποχής. Έτσι, την πρώτη εβδομάδα του Δεκεμβρίου 1942, περίπου 500 εργάτες με επικεφαλής έναν πολιτικό μηχανικό του Δήμου Θεσσαλονίκης διέλυσαν κλιμάδες τάφους, κάποιοι από τους οποίους ήταν ιστορικά μνημεία, εφόσον χρονολογούνταν έως και στον 15ο αιώνα. «Οι γονείς μου κι εγώ τρέξαμε στο νεκροταφείο», διηγήθηκε στον Μαζούερ ένας από τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης και συνέχισε: «Η εικόνα ήταν φοβερή. Κόσμος έτρεχε από τον έναν τάφο στον άλλον παρακαλώντας τους καταστροφείς να εδαιρέσουν τους τάφους των δικών τους συγγενών. Με δάκρυα στα μάτια περισυνέλεξαν τα λείψανα. Στον οικογενειακό μας τάφο ήταν τα λείψανα του αδερφού μου, που είχε πεθάνει είκοσι χρονιά σ' ένα ταξίδι στη Ρώμη. Το σώμα του το είχαν φέρει από το εξωτερικό και το είχαν βάλει μέσα σε δύο φέρετρα, το ένα από μέταλλο και το άλλο από ΐδρα. Όταν άνοιξε το δεύτερο, ο καμμένος ο αδερφός μου εμφανίστηκε με το σμάκι του και τα μύτερά του παπούτσια, σαν να τον είχαν βάλει εκεί μέσα χτες. Η μητέρα μου λιποθύμησε».

Ο γερμανικός στρατός χρησιμοποίησε τα μαρμάρινα μέλη από τους εβραϊκούς τάφους της Θεσσαλονίκης ως έργα οδοποιίας, αλλά και για την κατασκευή μιας πύλης. Εκτιμάται όμως ότι η πραγματική λεπίδα έγινε από άλλους Θεσσαλονίκεις, ιδίως από τους φορείς, δηλαδή από τους ίδιους τους συμπολίτες των Εβραίων, από τους οποίους διέφεραν μόνο ως προς το θρήσκευ-

βαλάμους αερίων. Παραθέτοντας άλλο ένα κωμικό από τα απομνημονεύματα του ραββίνου Μόλκο, φαίνεται καθαρά ότι η άποψη των Εβραίων, από την πλευρά του θύματος, ταυτίζεται με ό,τι είπε ο Γ. Μπουτάρης όταν μιλούσε για δολοφονίες και συμμετοχή μη Γερμανών στο έγκλημα: «Κι κλοφορεί στη Θεσσαλονίκη επίσημα η φήμη, και ιδιαίτερα μεταξύ των Ισραηλιτών, ότι η κυβέρνηση δεν φαίνεται να είναι τελείως ξένη προς το μέτρον του εκποτισμού που πλώνει το εβραϊκό στοιχείο, και τούτο, γιατί η Κυβέρνησις ίσως θεωρεί ότι με τον τρόπον αυτόν θα επιτευχθή ένας διπλός σκοπός: να εδαιρολοθή η φυλετική ομοιογένεια του πληθυσμού και να διευκολυνθή η εγκατάστασις των προσφύγων της Θράκης και της Μακεδονίας που έχουν εισαχθεί στην πόλιν».

Η νότια φύλογερμανική προπαγάνδα, μέσω των ελάχιστων εφημερίδων που επιτρέπονταν να κυκλοφορούν επί Κατοχής, αναφερόταν στους Εβραίους Θεσσαλονίκεις με εκφράσεις που δοξολογούσαν την γκετοποίηση, όπως «επιτέλους! Είδατε τη Θεσσαλονίκη σήμερα; Οι δρόμοι ήταν γεμάτοι λαμπερά αστέρια που τα φορούσαν οι βρομοεβραίοι».

Βέβαια, από τον Φεβρουάριο του 1943, όταν και εφαρμόστηκαν τα ρατσιστικά μέτρα των ναζί, η πόλη στο σύνολό της άρρασε να καταρακάλει ανεξέλεγκτα στον κατήφορο της κοινωνικής αποσύνθεσης. Εργάσματα κάθε είδους συνέβριναν ακόμη και στους κόλπους της κοινότητας των Εβραίων, καθώς, όπως γράφει ο Μαζούερ, «οι αρχιστοι της εβραϊκής αυτονομίας βασιάνιζαν, λήστευαν και σκότωναν τους ομόθρησκούς τους για να τους ανα-

Η αποκάλυψη του μνημείου έγινε ανήμερα της επετείου της αποφράδας Νύχτας των Κρυστάλλων, καθώς το βράδυ της 9ης Νοεμβρίου 1938 άρχισε επί της ουσίας η εφαρμογή από τους ναζί του σχεδίου μαζικής εξολόθρευσης των Εβραίων

μα. Μέχρι πριν από μερικά χρόνια, ολόκληρες ταφόμενες παρθέμενες εγκαταλειμμένες και άρρητες στο προαύλιο χριστιανικών εκκλησιών, ή μπορούσε κανείς να τις διακρίνει εντοσασμένες σε διάφορα σημεία της Άνω Πόλης.

Όπως γράφει με ανατρεπαστικά παραστατικότητα στο βιβλίο του «In Memoriam» ο ραββίνος Θεσσαλονίκης Μισαέλ Μόλκο, «τοίτη η σκληρή ιεροσύλη πλώνει κατάκαρδα όλον τον εβραϊκό πληθυσμό, που δεν μπορεί να προβεί στην παραμικρή διαμαρτυρία. Όλοι τους τρέξαν βιαστικά προς τους τάφους των αγετημένων των για να προλάβουν τα φινάρια που κτυπούσαν δεξιά και αριστερά δίχως όκτο και σεβασμό κανένα, με απίθανη βιασύνη. Τα δοχεία κλέβονται, τα οστά διασκορπίζονται. Οι επιτύμβιες πλάκες στοιβαγμένες, ανάκατες στη παλαιά νεκροπόλη. Οι μαρμαράδες πλουτίζουν τα αποθέματά των, σβήνουν τις επιγραφές και χρησιμοποιούνται μάρμαρα για ποικίλες χρήσεις. Οι εκκλησιαστές στρώνουν με αυτές τα προαύλια των. Χρησιμοποιούνται για να στολίζουν και να επισκευάζουν τα γεγονικά σπήτια. Μερικά σχολεία στρώνουν τις αυλές των, δίχως καν να φροντίζουν να απαλειφθούν τα εμφανή ίσα που προδίδουν την προέλευση. Οι Ναζί τις παίρνουν για να κτίσουν μια πύλη. Όλη η πόλις γεμίζει απ' αυτές και η τιμή του μαρμάρου πέφτει χαμηλά στην αγορά».

Γενοκτονία και μνήμη

Η τύχη του παλαιού εβραϊκού νεκροταφείου, μετά την ολοσχερή του διάλυση, ήταν να φιλοενηθεί τελικά τις εγκαταστάσεις της Πανεπιστημιοπόλης Θεσσαλονίκης. Ένας ναός της επιστημονικής γνόνσης και του πολιτισμού θεμελιώθηκε στο ίδιο σημείο όπου συνέβη μια επαίσχυντη βαρβαρότητα. Η οποία, όπως θα έλεγε και ο Γ. Μπουτάρης, αμαρύνε το μπρόο κάθε Θεσσαλονικέα έως τη συμβολική αποκατάσταση που επικεράθηκε πριν από λίγες ημέρες στην τελετή εγκαίνιου του μνημείου.

Η αποκάλυψη του μνημείου έγινε ανήμερα της επετείου της αποφράδας Νύχτας των Κρυστάλλων, καθώς το βράδυ της 9ης Νοεμβρίου 1938 άρχισε επί της ουσίας η εφαρμογή από τους ναζί της λεγόμενης Τελικής Λύσης, κοινώς της μαζικής εξολόθρευσης των Εβραίων. Προφανώς, η επιλογή της συγκεκριμένης ημέρας δεν ήταν τυχαία ούτε άμοιρη συμβολισμών για την ιστορία της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης. Διότι το Ολοκαύτωμα έπληξε ένα μεγάλο και ζωτικό κομμάτι της τοπικής κοινωνίας, καθώς περίπου το 96% του εβραϊκού πληθυσμού της πόλης εκτοπίστηκε -κυρίως στο Αουσβιτς- και θανατώθηκε στους

γκάσσιον να αποκαλύφουν ποιά έκρυβαν τα υπάραχτά τους. Ήταν τόσο σαρπτικό το αίσθημα της απειλοίας, ώστε πολλοί Εβραίοι αποφράζιζαν ότι ήταν προσημότερο να φύγουν όσο γινόταν πιο γρήγορα». Το κρεμаторίο του Λουβίτς έβε κτισιάνησι να φαντάζει ως πιο έλλυστικός προορισμός από το καθημερινό κολαστήριο της Θεσσαλονίκης. Με τις λέξεις ενός Εβραίου, εκείτη η περιδος ήταν ένα διαρκές απόνθρωπο και εξευτελιστικό βασανιστήριο: «Όλοι ποιάνε πράματα στους δρόμους για να αγοράσουν τρόφιμα... Οι φωνές, τα κλάματα και η τραγωδία δεν περιγρήφονται. Οι δρόμοι είναι γεμάτοι ανθρώπους που πέφτουν πάνω στους άλλους σαν ύανες πάνω σ' ένα φόρο αλόγο, για να τους κλέψουν τα πράματα».

Η θλιβερή όψη της Ιστορίας

Όπως είναι αυτονόητο, το κοσμοπολιτικό όραμα που προσπαθεί να εφαρμόσει στην πόλη του ο Γ. Μπουτάρης βρισκεί υποστηρικτές τους εβραϊκούς καταγωγής και θρησκευτικής πίστης Θεσσαλονίκεις. Αλλά όχι μόνο: ο γενικός γραμματέας του Κεντρικού Ισραηλτικού Σημβουλίου, Βίκτωρ-Ισαάκ Ελιέζερ, σε διλήσεις του στο «ΘΕΜΑ» υπογράμμισε ότι «με την ομιλία του στα αποκαλυπτήρια του μνημείου ο κ. Μπουτάρης δεν έκανε τίποτε άλλο από το να αποκαταστήσει την ιστορική αλήθεια. Και η αλήθεια είναι ότι το 96% του εβραϊκού πληθυσμού της Θεσσαλονίκης εξολοθρεύτηκε, ενώ 350.000 τάφοι καταστράφηκαν. Δυστυχώς, σε αμφοτέρους αυτές τις πράξεις οι ναζί δεν ήταν μόνοι τους, είχαν συνεργούς οι οποίοι ήταν πολλούς της Θεσσαλονίκης, συμπατριώτες. Αυτή είναι η θλιβερή πλευρά της Ιστορίας. Η θετική είναι ότι όλοι οι φορείς αναγνωρίζουν, επιτέλους, την ευθύνη για ό,τι έγινε πριν από 70 και πλέον χρόνια. Έτσι, δεν αμαρύνεται η υπόληψη του Έλληνα, αντιθέτως αποκαθίσταται η αξιοπρέπεια του. Η μνήμη είναι το καλύτερο μέσο για να αποτραπούν παρόμοιες τραγωδίες. Σε ό,τι αφορά τις οποίες προκαταλήψεις εναντίον των Εβραίων, θα έλεγα ότι η δαμονοποίηση του κράτους του Ισραήλ, ακόμη και η αμφοβήτηση του δικαίωματος των Εβραίων να έχουν το δικό τους κράτος, οδηγεί σε ένα νέο κύμα αντισημιτισμού που βλέπουμε να αναπτύσσεται τελευταία στην Ευρώπη. Με πολλή καρδιά όμως είδα ότι τα λόγια του δήμαρχου έγιναν δεκτά από μεγάλο μέρος των Θεσσαλονίκιων, διότι ο αντισημιτισμός είναι το ισοδύναμο του αντιχριστιανισμού εφόσον αντιτίθεται στις βασικές αρχές της χριστιανικής διδασκαλίας. Άρα, από αυτού του είδους τον ρατσισμό κινδυνεύουμε όλοι, Εβραίοι και μη».

